

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EXCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

<p>Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe 1/2 an: cor. 5. În străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.</p>	<p>REDACȚIA: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan Roșianu, Dr. Alexandru Ni- colescu, Dr. Alexandru Rusu și Dr. Ioan Colțor.</p>	<p>Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Balázsfalva.</p>
--	--	--

Răsboiul de Rusale al Spiritului sfânt.

„Adunați fiind învățăceii lui Hristos s'a făcut sunet ca de suflare, ce vine repede și a umplut casa, unde erau șezând și toți au început a grăi în străine graiuri“. Și pe urma vorbelor de foc ale apostolilor s'au turburat popoarele și au început a vesti măririle lui Dumnezeu. Eră răsboiul sacru al Spiritului sfânt, ce aducea primele trofee ale învingerii binelui pe pământ în ziua de Rusale.

De atunci au trecut ani și ani.

Neamurile au părăsit din nou drumul cel drept. În multe suflete s'au ofilit florile primăverii. Pământul ce le încolția, a avut lipsă de o puternică irigare și, vai, irigarea a venit în valuri de sânge omenesc. Geometria gândirii popoarelor și-a fost sfărmat axa de orientare, logica noastră și-a fost uitat de si-logisme morale. Spiritul sfânt se află în fața unei mase amorfe de spirite omenesti, cari nu mai voiau să admită influxul dătător de viață al șoptelilor lui, printre cutele îmbătrânite ale omenirii nu-și mai găsiă loc seninătatea dumnezească a credinței. Eră lipsă de o premenire radicală, de o simțită sguduire supranaturală și aceasta a sosit cutremurând pământul și înmoind inimile tuturor. Un nou răsboiu sguduie popoarele, nu este însă răsboiul Rusalelor.

Dumnezeu descuie cu două chei porțile minții. Ori o atrage prin minunile bunătății și dragostei sale, ori înfricându-o cu groaza pedepselor îi deschide ochii. În întreagă rânduiala firii se observă această dublă măsură a lucrării dumnezeesti. Ea este însă mai învederată în împărăția sufletelor. Sub adierile

răcoritoare provocate de plutitul liniștit al aripilor de porumb puține priviri s'au întors spre Domnul; în flacăra mistuitoare a limbilor de foc s'au pus însă temeliile creștinismului.

Așa și acum.

Roua cerească lăsată pe hotarele lumii n'a înviorat decât floricelele, ce erau încă în vieață. Pildele date de sufletele mari, minunile surprinzătoare ivite ici-colo, curentele cu tendință spirituală ale anilor din urmă n'au avut darul să cumințească decât pe ceice încă n'au fost pierdut cu totul calea, ce duce spre lumină; împietriții la suflet au rămas blocuri de granit, ce nu creapă decât atunci când seismograful înregistrează sguduirile globului întreg.

La această operație dumnezească a sufletelor asistăm acum și ne îngheață vorba pe buze, când voim să spunem ororile, la cari noi suntem martori. Patimile omenești deslănțuite au fost lăsate de sine și ele au aprins marginile lumii...

Să nu fie însă nici o stavilă pentru oprirea acestui puvoiu cutropitor? Ce să facem, ca să împlânzim mânia lui Dumnezeu, care ne bate?

Întrebarea aceasta au pus-o în ziua de Rusale lui Petru jidovii, cari au restignit pe Hristos. Și insuflat de Spiritul sfânt păstorul turmei Domnului a răspuns, că să se întoarcă fiecare dintre ei.

În mijlocul năcazurilor noastre a răsunit din nou glasul lui Petru. Din Vatican a vibrat strigătul de alarmă și el voește și astăzi pocăință cași atunci, pocăință și rugăciune. Vom ști noi oare ascultă chemarea aceasta sub drapel? Vom urmări noi acestei dorințe a Spiritului sfânt? Noi mai ales, cari avem menirea să curățim privirea sufletelor, ne vom ști încinge în lupta aceasta împotriva tulburărilor din lume?

În evoluția evenimentelor istoriei toate se întâmplă după voia expresă sau permisivă alui Dumnezeu. Este o absurditate și teologică și filozofică închipuirea, că cel Preaînalt nu se amestecă în daraverile mărunte ale noastre. El ne este stăpân și părinte. Un tată nu-și părăsește copiii. Un stăpân nu-și lasă servii în voia întâmplării. De aceea se fac rugăciuni la toate neamurile; de aceea toate mamele azi bat mătânii; de aceea pe câmpiile de luptă se înalță spre ceruri nu numai fumul înnăbușitor al pravului de pușcă, ci și fumul de tămâie al rugăciunilor spuse mai cu căldură ca oricând. Este sădit în inima oricărui om gândul acesta.

Oare vom putea noi privi cu indiferență atâta durere câtă clocotește în inimi, știind, că am fi în stare să o liniștim și să nu voim să o facem? Am uitat oare promisiunea Mântuitorului, că orice vom cere va fi nouă? Oare nu a zis, că toate câte le vom cere ni-le va da, ca bucuria noastră să fie deplină?

Dumnezeescul Spirit ne chiamă la rugăciune. Scânteitul lucitor al acestei arme totdeauna biruitoare ne atrage la sine. În sbuciumul uraganului se aude glasul de tunet al dreptății dumnezeiești, cerând jertfe de împăcare și aceste jertfe nu se pot înlocui decât prin prinosul bogat al cererilor de pace. Așa și numai așa se vor împlini vorbele prorocului, că „Îndurarea și adevărul s'au întimpinat, dreptatea și pacea s'au sărutat. Adevărul din pământ a răsărit și dreptatea din cer a privit.” (Ps. 84. 10, 11). Numai învingând furia războiului de arme prin focul războiului de Rusale al Spiritului sfânt, vom putea ajunge curând să ne bucurăm fericiți de binecuvântările păcii.

Atunci se vor premeni sufletele scaldate în văpaia focului rugăciunii și nu va mai fi lipsă de premenirea lor prin valuri de sânge.

Pentru pacea a toată lumea Domnului să ne rugăm!

Dr. IOAN COLTOR.

Unirea Bihorului din 1737 *).

— Răspuns dlui Gruia („Rev. Teologica“, Sibiu 1914 Nr. 1—2). —

(I.)

I. Probe directe.

Cine a făcut drumul dela Beiuș până la Criștior, de bună-seamă a observat niște sătulețe reslățite, când pe o coastă de munte, când prin văile împrejmuite de păduri seculare, datorite de Provedință cu câte o vâlcea, ori cu vreun torent de munte, ce din zori și până în noapte rostogolește petricelele de diferite colori, adăpostind și alimentând păstravii sulegeți, crapii durdulii și știucele leneșe. Ici, unde casele sunt mai aproape, întâlnești o droaie de copii, cu cămășuțe lungi din pânză groasă, mai de multeori murdare, cu capul gol, desculți, liho-

*) Trebuie să-mi cer scuze, că numai acum vin cu răspunsul; pricina este de a se căuta deoparte în împrejurarea, că numai târziu mi-s'a atras atențiunea asupra apariției articolului dlui Gruia, de altă parte o boală îndelungată m'a împiedecat, ca să-mi câștig documentele aci relevate.

tind, îmbrâncindu-se, înjurând, iar când te apropii de ei, luându-o la fugă până la casa din apropiere. Colo, auzi un cântec monoton legănat, ce-ți aduce aminte de suferințe și năcazuri, de o vieață plină de amărăciuni; trecutul viforos și prezintele puțin norocos se reoglindește în cântecele, doinele aceste. Românului îi place vieața dela munte, însă vieața beiușenilor, a căuanilor (Vașcău), numai plăcută nu poate fi. O citești aceasta din fețele brăzdate ale bărbaților și femeilor. Nu vezi aici ardeleanul vesel, rumen, svelt, înalt ca un copac; beiușenii sunt de statură mijlocie, palizi, posomorîți, neîncredători, fricoși, rău îmbrăcați, vorbind un dialect special, lungind silaba din urmă în sunet nazal. Vieața bihoreanului e o luptă continuă: cu elementele, cu sălbătăcimile, cu gornici și pădurari domnești.

Și acum te transpune în vremea iobăgiei. Ce vieață a avut bihoreanul înainte de aceasta cu 170—200 ani! Din câteva pilde ușor vom pricepe.

Lucrul s'a întâmplat în jurul Vașcăului. Câțiva prunci și feciorași păziau vitele pe o vale. Ca să-și mai alunge cel urât, aruncau cu pietrii după peștii arginții din vâlcioara, ce despărția câmpul de pădurea episcopului latin din Oradea. Urându-li-se cu jocul acesta au luat la țâl copacii din pădure. Unul dintre feciorași, nebăgând în seamă, că gornicul stă la pândă, scoate praștia din sân, pune în ea o piatră și sbâr! Apoi când a întâlnit țălul, se bate în piept, ce pușcaș bun este el; vătămătura coajei arată preciziunea loviturii. Dar preciziunea aceasta i-a stat tătâne-său în o vacă, iar feciorașului în răbdarea alor 25 de vergele¹⁾.

În 1732 s'a hotărît ridicarea catedralei romano-catolice din Oradea. Materialul l-au adus din părțile Vașcăului. Singur scrisorile din arhivul comitatului pot spune, câți români schingiuiți, câte vieți de om au deplâns zidirea catedralei numite. Să porți piatra din Vașcău în Oradea, ani dearândul, între lovituri de sbiciuri, dacă boii îți stau în mijlocul drumului, ori dacă unul ori altul s'a răsturnat de oboseală, ori chiar a și pierit; să fii aruncat în temniță, dacă n'ai sosit la terminul fixat de „jupânul ișpan“, toate sunt lucruri, ce numai bucurie, numai voie bună nu produc. Suferințe de feliiul acestora au înmoiat doina românului bihorean; legănatul frunzei pentru el

¹⁾ Vezi arhivul cott. Protocolul pedepselor.

nu aduce bine, acolo e ișpanul; codru-i frate cu românul, dar frate mașter, căci îi pricinuește mai multă durere, decât bucurie. Apoi încă atâta nu e destul. Trebuie să deie domnului zăciueli, none, cvarte, treizeceli, zile de lucru; taler vlădicului, bir popii, bir diacului, — când la adecă, nici mălaiu pe masă! Iar când cutează cineva să-și ridice glasul, pățește ca vârcioroganii (din Vârciorog)¹⁾, i-se ia tot avutul, îl pun la răcoare, având să cviteze cele 200 (douăsute) de bâte (nu vergele!), (dacă bineînțeles le supraviețuește), ce le-a primit drept despăgubire pentru pierderea pușintelului ce l-a câștigat pe seama familiei. Apoi începe de nou!

De aceea este foarte ușor de înțeles, că la întâia provocare a vicarului Paul Forgách, auzind ei de scutițele, ce episcopul latin le pune în vedere, părăsesc pe episcopul din Arad. Acesta de ani de zile le tot promite „pariile privilegiurilor“, de dat însă, nu le dă nimic, în schimb însă primește talerul dela preoți și măriașii dela popor, ma îi și pretinde și cu dela sine putere îi și ezecează, iar pe ceice nici așa nu plătesc, îi pedepsește, ca pe diacul din Aciad, că îi leagă de car. Vizitațiunea canonică făcută de Vichentie Ioanovicu, episcopul sârbesc din Arad, pe deplin i-a convins despre aceasta. O parte îmbrățișează Unirea în 1734²⁾, iar în 5 Iulie a anului 1735 aderează la episcopul latin satele de mai jos în frunte cu primarii și cu jurații lor³⁾.

Nimădești, judele Petru Cheț cu juratul Filimon Cuche.

Curățele, Petru Petrica, Ioan Coste, judele Urs Drăgoi.

Beinșele, jud. Gavriil Năn, Ioan Coban, jurat Marian Leche, Andrei Cuteu.

Cresuia, jud. Ioan Vese, Matia Drăgoiu.

Burda, jud. Toma Nan, Ioan Mnadin.

Hinchiriș, jud. Natalis Bogosel.

Casnici (?), jud. Gheorghe Ștefan, Petru Cioba.

¹⁾ Tot acolo. Vârcioroganii s'au resvrătit contra domnului de pământ, ne mai putând plăti impozitele, pretinse de acela. Anii 1750—54.

²⁾ Vezi „Cultura Creștină“ an. 1913 Nr. 3 p. 85.

³⁾ Actul aderării este următorul: „Nos infrascripti Districtus Belynsiensis, Judices et Iurati et Incolae notum facimus omnibus ad quos spectat psentibus hisce emanatis Litteris emanatis 5 Iulij 1735 qualiter nos ipsos submittimus obedientiae Eppi M. Varadiensis sub ijs conditionibus, sub quibus submisimus Eppo Augustino Benkovics.“

Căcăceni, jud. Teodor Beș, Mihaiu Sara, Ioan Serb, Ioan Potrani.

Tărcăița, jud. Elie Saba, Gavril Ciocan.

Lazuri, Ioan Grosa.

Saca, Toma Ciarneu.

S. Marton, Petru Bolca, Petru Mihalace, Mihaiu Fescie.

Pocioveliște, jud. Pascu Isoc, Urs Berz, Mihaiu Dronc.

Cărbunari, Demetru Leuca, Elie Tempa.

Săliște, Ioan Semenice, Mihaiu Stupina, Gheorghe Goia.

Talp, jud. Ioan Chelina.

Chelic (Telek), jud. Mihaiu Lupaș, Gavril Mnadin, jurat Teodor Dexan, Lup Codrean, jud. Florian Ruja, Petru Sera.

Fiziș, Ioan Demetriu.

Totoreni, jud. Teodor Luța.

Merag, jud. Petru Cotona.

Budureasa, Paul Magda.

Bălăleni, jud. Luca, Filip Sarca, Ștefan Leuca, Vasile Turca, Mihaiu Pruncuș.

Meziș, jud. Mihaiu Borsa, Toma Briscani.

Sohodol, Petru Laza, Gavril Hinca, Toma Oinca, Ioan Cop.

Vintir, " " " "

Meziad, Matia Simeon.

Feneriș, jud. Toma Sala, Demetriu Sala.

Căbești, jud. Nicolae Fericeș, Simeon Lupu, Ioan Brage.

Pocola, Ioan Cherze, jud. Teodor Codonca, Mihaiu Teodor.

Petrani, Constantin Selagian.

Josani-Forău, Nicolau Pelestin.

Drăgoteni, Elie Lung, Toma Cherpul.

Săucani, Gheorghe Ungur, Elie Martin.

Prisaca, Ilie Balint.

Roșia, jud. Nicolau Asoat, Demetriu Petruța, Gheorghe Dume.

Delani, Gheorghe Metica, Ioan Bar, Moise Frenț, jude Florian Sandru, Ioan Copel, Ioan Toie.

Urviniș, Cosma Higyau, Petru Cadron, Georgiu Lobonț.

S. Miclăuș, jud. Damian Simeon.

Șoim, Demetriu Bercia.

Josani-Gurbesti, Pascu Melența, jud. Metica, Gavril Laza, Gavril Vetani.

Actul acesta l-au întărit prin tragerea crucii (+), adaugând la fine cuvintele: „Coram Latino idiomate subscriptis Dnis“¹⁾.

În 17 Iulie 1735 apare patenta episcopului latin Ioan Okolicsányi (publicată în această revistă a. 1913 p. 84), în care de o parte le asigură scutițele promise de vicar, de altă parte îi liniștește, că riturile și obiceiurile orientale și el le va observa, după cum observatu-le-a al său predecesor Benkovits. Tot în anul acesta (16 Dec. 1735) dă patenta, adresată către Români de pe Luncă, Bărcău și Bistrița, în care le asigură scutițele, precum și observarea ritului²⁾. Impresia făcută de aceste patente a fost cât se poate mai bună. Români din toate părțile Bihorului îmbrățișează Unirea, în butul tuturor opintirilor episcopului din Arad, a amenințărilor și bătăilor preoților neuniți. Iar când împăratul îi absoalvă de legătura de 500 galbeni, ce aveau să plătească episcopului, la caz când ar părăsi schisma, numai ocaziune binevenită mai așteptau, ca să se poată pronunța asupra meritului chestiei. Această ocaziune, deși după multă întârziere, totuș sosește, când comisia își începe activitatea. 133 de sate (și nu 121, cum numără d. Gruia) se pronunță pentru Unire, aducând și împuternicirile necesare³⁾. Un document, aflat în arhivul comitatului Bihorului, ne spune chiar, că nu 133 ci 148 de sate au îmbrățișat Unirea cu ocaziunea aceasta, anume pe lângă comunele înșirate în protocolul comisiunii din 1737 mai aduce 15 sate de pe câmpia Orășii, cari au dat reversale despre îmbrățișarea Unirii, sub „F“ și „H“; aceste sunt: Haieul, Vașandul, Gepișul românesc, Hususăul, Lazuri, Gepișul ung., Ujopa, Tulca, Ianoșda, Valeamare, Mocira, Rîpa, Fon(ața), Ginta mică și Niarlăul. Iar ca deslușire mai adauge, că reprezentanții celor 133 de comune, preoții, primarii și jurații au adus și plenipotențele necesare, întărite — unde au avut — cu pecete, și că după depărtarea episcopului din Arad ne mai văzând lipsa, au abstat dela examinat. Cele 15 comune le aduce sub NB.⁴⁾

¹⁾ Et postea Cardinali Csáki, ut nostri curam gerat. V. și „Cultura Creștină“ anul 1913 nr. 3. p. 85.

²⁾ Scutițele consistau în absolvirea dela plătirea dijmelor îndatinate. V. tot acolo p. 86, unde este reprodusă întreagă patenta în original.

³⁾ Vezi „Cultura Creștină“ a. 1913 nr. 16. p. 492–502.

⁴⁾ Documentul acesta are următoarele: „Nomina Locorum, quae occasione Commissionis Regiae Anno 1737, 21 Febr. Unioni se se submiserunt. Vasko, Barastien (Bărești), Lunkar (Lunca), Suspre, Hatar, Serbestin, Birten, Alsó Varzár, F. Varzár, Kerpenyet, Poyana, Kaluger, Szojodor, Köllejt,

În arhivul episcopiei romano-catolice din Oradea am găsit un document (datat în Pojon la 26 Apr. 1737), de următorul cuprins: La porunca Maiestății Sale s'a făcut cercetare în cottul Bihor din 21 Februarie până în 11 Martie, având să incvireze, cari dintre locuitori sunt uniți și cari neuniți? *Astfel s'a aflat că locuitorii celor mai multe sate sunt uniți cu biserica romano-catolică*; de unde grațios demândă Maiestatea Sa, că în înțelesul grațioaselor prunci de mai înainte, comitatul să se îngrijească, ca nu cumva locuitorii uniți să fie jigniți din partea vlădicului din Arad, ori din partea altor oameni neuniți,

Szelistyr, Kristyor, Szebetyenyi, Rien, Gigisen, Vojen, Stej, Segest, Alsó Kimpan, Segestyen, Fonacs, Hersest, Dragonyest, Belcseny, Sebes, Lelye, Bontyest, Sood, Alsó Poyen, F. Poyen, Kocsuba, Gurany, Petrosz, Kisko, Magura, F. Valyanyagra, Braget, Brost, Alsó Valyanyagra, Dombrovány, Szudrics, Burda, Pocsovelistye, Karbonar, Budurasz, Szaka, Nemojest, Kuraczel, Kis Belényes, Kresznia, Szelistye, Talp, Telek, Mézes, Füzes, Totoreny, Merágh, Tarkovicza, Henkeres, Balaleny, Lazur, Köszvényes, Opp. Belényes, Sollyom, Sz. Miklós, Eörvényes, Groszanforró, Pokola, Feneros, Petraný, Preszaka, Szt. Marton, Petrasz-Solymos, Dragotyon, Gyalán, Mézzad, Groszan-Gurbyt, Szokány, Kebest, Szohodol-Lázur, Szaldobagy cum Szelistye.

NB. Loca hucusque enumerata in praesentia Vladicae examinata sufficientibus plenipotentialibus Popae et Loci incolarum instructa unanimiter Eppo M.-Váradinensi adhaeserunt, ut patet ex obligatorialibus in Commissione productis. Post discessum vero Vladicae adhaeserunt sequentia: Szeplák, Urszád, Havas Dombavicza, Kapolna, Kisháza, Karoszó, Petegd, Kocsuba, Forroszeg, Kis Dombrovicza, Farkas-Patak, Hodos, Barakony, Sallyi, Szt. András, Alpár, Bikács, Nagyker, Szakacs, Maros, Rogoz, et Siád, Ökrös, Fogado cum Komanyest, Kalocsa, Agris cum Botfej, Csontaháza cum Bog, Valany et Poklusa, Örvényes cum Khit, Kraiova cum Kislaka, Hagymás, Arkos cum Nyermed, Toplica cum Karand, Szek, Gros cum Barzest.

Ex Bél Loca sunt sub (/).

Karand et Toplicza.

Haec omnia loca Popas suos et Iudicem Iuratosque primarios cum plenipotentialibus sigillo Pagi (ubi haberi poterant) misserunt et se Unioni subscripserunt. Hic cum aliorum locorum examinandorum fugiente Vladica non stat necessitas a Commissione cessatum est.

Sub A. In Mandato praecipitur, ut si turbationes fierent Autoritate sua Magistratuati Cottus oportunitate remedium ponat. 1735 Iun. 8.

Sub B. Cassatur 500 Aur. Vincularis Contractus cum Vladica.

Sub C. Inhibetur ne visitationem inchoare possit ante separationem Unitorum a non unitis, ne fors quosque modo uniti ad schisma pertracti magnam salutis suae patiantur jacturam. 27 Nov. 1736.

Sub D. Unitis protectionem promittit Sua Mattas item subsidium ex generali Cassa Parochorum. 22 Dec. 1736.

ori să le facă injurii, să-i păgubească ori prigonească; cu atât mai puțin să fie readuși la neunire¹⁾.

Din documentul acesta reies două lucruri: 1. Unirea locuitorilor din cele mai multe sate, și 2. Umbra amintită de dl Gruia în privința duratei cercetărilor.

Cel dintâiu este limpede de tot. Umbra încă ușor se poate lumina. Anume combinând documentul acesta cu cel de mai înainte, aflăm că în 11 Martie, când episcopul din Arad părăsește comisia, deputații, ori comisarii ceilalți, ținându-se strict de litera legii, ajung în perplexitate, ce să facă acum, să continue cu examinarea, ori să sisteze orice altă cercetare. În urmă ajung la concluziunea, că vor examina satele din jurul Beiușului și a Orășii, încât pentru celelalte vor cere sfat dela comitat. Așa au și făcut; au examinat satele acele, apoi nevăzând lipsă ca să examineze și celelalte — de pe Bărcău, Bistriță și Luncă, au abstat. Însă pentru a mântui cele cuprinse în lege, cer sfat dela comitat. Comitatul le răspunde oficios,

Sub BB. Instructio deputatorum pro commissione. 22 Ianuar 1737.

K. Attestatio, quod sponte accesserunt ad Unionem.

I. Protestatio et contradict. C. Forgacs adversus Vladicam. 16 Oct. 1737.

NB. Praeter superius specificatos pagos inveniuntur in Commissione Loca unita haec sub F: Hajó, Vasand, Olá Gyepes, Hosszuaszó, Lazur, Magyar Gyepes, Usopa, Tulka.

Sub H: Szalobagy, Jánosda, Nagy Patak, Mocsar, Ripa, Fon, Kis Gyanta, Nyárló. Hic specificata Loca, nr. 148.

Precum se vede, documentul de aci e o formă de notiță, însă ușor poate servi și de document, deoarece partida contrară încă primește unirea, de altă parte nici un document n'au pentru a răsturna cele afirmate de noi!

¹⁾ Illustris plurimum Reverende Amice, Reverendissime et Illustrissime Comes Domine Nobis Observandissime! Sacra Caesarea Regiaque Maiestate informata existe in eo, quod demandata Investigatione, quis Bihariensis Cottus Incolarum graecum Ritum profitentium cu Ecclesia Romano-Catholica Unitus existat? et quis non? die 21-a Februarij nuper praeteriti inchoata et ad 11-am usque Martij proxime evoluti continuata, sicque compertum fuerit, complurium Locorum Incolas in praefato Ritu graeco, cum Ecclesia Romano-Catholica unitos omnino existere; clementer committere dignata est... quatenus sedulam ejus curam gerat, ne praevia modalitate cum Ecclesia Catholica uniti comperti graecum Ritum profitentes ejusdem Cottus incolae tamquam specialiter in benignam Regiam Protectionem assumpti, signanter ab Vladica Aradiensis, vel aliis graeci Ritus hominibus cum Ecclesia Catholica non unitis, propterea quibusvis injuriis, damnificationibus vel etiam Persecutionibus afficiantur, tanto minus autem ad recedendum ab euismodi Sacra Unione inducantur“. Iscălit C. Carolus Zichy, Lad Bar. Arh. Ep. r. cat. 737 — nr. 14.

în congregațiunea din 20 Martie 1737, să aștepte până ce li-se va comunica părerea consiliului locțiitor. Neoficios însă ușor li-a putut da chiar cottul îndrumarea, să examineze comunele mai sus înșirate. Astfel au continuat cercetarea, și în 12 Martie au și mântuit-o, precum arată documentul publicat de mine în „Cultura Creștină“ a. 1913 nr. 16. Pe celelalte sate nici n'a mai venit rândul, considerate fiind de unite în cea mai mare parte, căci altmintrelea nu se plâneau primatului țerii în contra uneltirilor episcopului sârbesc, cătră care nicicând n'au avut atragere, și nu cereau sprijinul primatului (1736 18 Apr.)¹⁾.

Unirea Bihorului făcută în 1737 o confirmă și câteva acte sușternute comisiei din 1754—58. Intre aceste aflăm un memorandum lung de vre-o 16 pagini, din care însă deși este de tot interesant, numai partea referitoare la chestia noastră voim să o relevăm. „Dar, ca să ne reîntoarcem la cele de mai înainte — zice autorul necunoscut al memorandumului —, văzând Maiestatea Sa Stisimă, că altmintrelea nu poate alină discușiunile atât de vrășmașe dintre partide, ca ambele să simțască dulceața imperiului, au rânduit în anul 1737 o comisie, cu aceea menire, ca să deslege cari sunt uniți și cari neuniți, cu care ocaziune s'a întâmplat, că *dintre locuitorii satelor citate nici unul nu s'a aflat, carele să voiască să adereze episcopului din Arad, de unde acesta, neașteptând sfârșitul, fără ca să salute pe comisarii esmiși, s'a depărtat*“²⁾. Tot din broșura aceasta mai știm, că preoții uniți primeau din masa episcopului latin cărți bisericești, potire de fier, apoi lemne pentru clăditul bisericilor. Apoi cu tot disprețul se vorbește despre episcopul din Arad, care numai ură samănă între oameni prin forțarea drepturilor Românilor la sentințe lipsite de temei, „căci doar și Ungurii -- zice autorul necunoscut —, cu toții ar trece pe

¹⁾ Nilles, Symbolae p. 525; v. și „Cultura Creștină“ a. 1913, nr. 3. p. 86.

²⁾ „Sed ut ad priora revertamur: cum tantas inimicas Partium dissensiones aliter sua Sacratissima Majestas sopire nollet, ut dulcedinem Imperij Partes ambae intra se colligantes sentirent Anno 1737 Commissionem eo fine ordinari, ut per eandem Uniti a non Unitis discernantur, cujus Commissionis occasione factum est, ut nullus esset ex omnium Citatarum possessionum Incolis, qui Aradiensis partibus vellet adhaerere; ille itaque non expectato Comissionis fine, insalutatisque Commissariis abirat“. Arh. cott. Bihor, act sușternut Comisiei din anii 1754—58. — Autorul broșurii acesteia este necunoscut; broșura cuprinde evenimentele dintre anii 1700—53, in nucleu; are însă și unele greșeli. Sunt mai multe copii.

partea episcopului din Arad, dacă ar avea el putere și drept, ca să-i libereze dela toate greutatele“.

Autorul broșurei (netipărite) „*Informatio generalis de praetensione iurisdictionis Episcopi Romano-Catholici Magno-váradinensis et Eppi non Uniti Aradiensis*“, polemizând cu comisia din 1754—58 și cu broșura „*A patra hereditate*“, colportată printre neuniți, așa continuă: Așadară în 21 Februarie 1737 își începe lucrările comisia atât de mult pomenită... În 25 Februarie episcopul din Arad a făcut propunerea, ca delegații comunelor să fie întrebați, că vreau să îmbrățișeze unirea, adecă să fie catolici, însă comisia, deoarece în decrete nu se cuprindea întrebarea aceasta, au abandonat-o. Apoi s'a plâns episcopul din Arad, că oficialii au amenințat poporul cu bătai, dacă vor țineă cu el, iar el, între astfel de împrejurări trebuie să părăsească comisia. *Insă întrebat poporul, încă în fața episcopului, cu un glas a răspuns, că nesilit de nimeni a ajuns la convingerea aceasta.* Atacă apoi comisia din 1737, că având vreme de trei ani, totuș n'a făcut destul unirii, adecă să fi ascultat toate satele din Bihor. De altă parte — zice autorul —, dacă episcopul din Arad ar mai fi avut iurisdicție asupra Bihorului, dela 1737—49, când a murit, ar fi dat de sigur semne de deprinderea puterii asupra Românilor din Bihor¹⁾. Dar și înșiși Sârbii contimporani erau de convingerea, că Bihorul a trecut pe partea episcopului latin. Convingerii lor dau expresie în broșura contimporană (netipărită), intitulată „*Epitome*“ sau „*Conscriptio Rascianorum Episcoporum sub sacri Regni Hungariae existentium Excelsae Comissioni Cae — et Regiae Aulicae Váradinensi per eosdem Rascianos tradita, anno 1755*“. Autorul broșurei acesteia (10 pagini scrise) este delegatul metropolitului din Carloveț (poate Moise Putnik), împreună lucrând cu actuarul acelaia (poate Silvester Sztanibok). Broșura a fost scrisă la porunca comisiei, și se păstrează între actele comisionare. Ea tractează despre ierarhia bisericii sârbești din sudul Ungariei, dela stăpânirea Turcilor, ori mai bine dela venirea patriarhului Arsenie, până la anii 1750—55, arătând pe-ripețiile, prin cari a trebuit să treacă unele dieceze până ce s'au stabilit în forma în care erau pe atunci (1755). Despre dieceza Orăzii, ca dieceză deosebită nu are nimic, în ciuda

¹⁾ O broșură de 40 pagini, trăctând chestia Unirii și a scutițelor date Românilor, din punct de vedere istoric, dela regele Matia până la 1755.

tuturor scrierilor mai vechi ori mai recente, ce pretind existența diecezei aceleia în frunte cu episcopul Efreem Benjamin. Despre Arad are următoarele: „Reședința episcopului din Arad este în Arad, dar iurisdicțiunea lui nu departe se extinde dela malul dincoace al Murășului, cu toate că Oradea și Hălmajul din districtul Transilvaniei ar aparține diecezei acesteia, însă *cei mai mulți dintre locuitorii părților acelorora au trecut la unire cu biserica română*, prin ce s'a îngustat iurisdicțiunea episcopului cu proventele dimpreună“¹⁾).

Iată deci, că scriitorii contimporani, fie catolici, fie neuniți, primesc unirea Românilor bihoreni, toți recunosc, că cei mai mulți dintre locuitorii Bihorului au trecut la unire, numai dl Gruia mai așteaptă alte documente, precum Jidovii de azi alt Mesia; numai dl Gruia mai stă și acum „cu ochii în patru“ —, voină să vadă numele preoților uniți ca astfel unirea să fie „materială și formală“. Puțină răbdare și-i va vede!

ȘTEFAN TĂȘIEDANU.

Câteva vorbe către corectorii cărților noastre bisericești *).

Ceea ce am avut pe inimă am spus. Înainte cu câțiva ani, pe când eram în Blaj, părintele mitropolit mă luă să lucrăm împreună ultima revizuire a cărților liturgice, ce se tipăreau în acel timp. Multă vreme am lucrat cu chiriarhul meu, și în absența I. P. S. Sale cu părintele prepozit Moldovanu, și atunci mi-s'a dat să observ abisul ce departe edițiile mai noi ale cărților de slujbă, dela 1860 încoace, de cele vechi tipărite cu slove. Cele vechi sunt scrise în o frumoasă limbă românească,

¹⁾ „Aradiensis Episcopi Residentia Aradini est, sed iurisdicctio ipsius ultra ripas citeriores Marusij non longe extenditur, quamvis omnino Magnum Varadinum etiam ut et Halmagy districtus Transsylvaniae ad hanc pertineant Dioecesim, verum plurimi Partium incolae Unionem cum Ecclesia Romana acceptaverunt, et per hoc iurisdicctio etiam Eppi hujus una cum Proventibus nimium quantum inminuta est“. Epitome.

*) Cu acest articol se sfârșește seria frumoaselor articole despre „Limba cărților bisericești“ scrise de p. Dr. Ioan Bălan, protopopul unit al Bucureștilor. Întreg studiul istoric și liturgic, retipărit de pe aceste pagini, a apărut zilele aceste în formă de carte. Are cu totul 278 pagini și se vinde cu prețul de cor. 3.

înțeleasă de popor, iar celea noi au o mulțime de cuvinte, cari nici când nu au fost recunoscute de românești, și se țin de parte de mintea poporului românesc. Această împrejurare mă făcea, ca la sfârșitul fiecărei coli, ce urmă să fie dată tiparului, să rămân mâhnit. Cei ce munciau cu multă osteneală la corectare erau duși și ei de curentul, ce îl băgaseră unii dascăli din Blaj, că vorbe ca *milă*, *miluește* și *Duh*, pe cari le auzim și azi în atâtea biserici românești unite, chiar în catedrale, pe cari le-am învățat toți în rugăciuni, și le rostesc episcopi uniți, nu pot fi întrebuițate în cărțile bisericii unite, căci ele deosebesc pe uniți de neuniți. Mă turbură groaznic acest lucru, pe care nu-l pot înțelege nici astăzi: oare pentru a ne depărta cu limba bisericească de mintea poporului trebuie să se cheltuiască toată energia Blajului, când biserica unită are cel mai mare merit pentru introducerea oficială a limbii poporului în sfintele slujbe? Când am fost trimis la București, ardea în sufletul meu năcazul pentru ruptura cu cărțile vechi, și cel dintâiu lucru, de care m'am apucat să-l studiez, a fost limba cărților bisericești. Am avut mare admirațiune pentru mulți traducători și și editori vrednici, dar și năcaz am avut pe destui nechemați și nevrednici să se atingă de cărțile sfinte. Am găsit unitatea limbii liturgice, și am găsit că Blajul tipăria mai înainte, încă în veacul al XIX, cărți din cuvânt în cuvânt la fel cu Bucureștii, fără ca să sufere ceva din aceasta credința, doar Bob, pe care îl înjură mulți, că era prea catolic, nu era cu nimic în urmă în privința credinței față de cei de azi. De atunci s'a ținut la Blaj adunarea jubilară a Asociațiunii, și la parastasul făcut pentru odihna sufletelor celor reposați membrii ai Asociațiunii, cel mai sărbătorit preot unit de atunci a zis în catedrală: „și ție mărire înălțăm împreună și Părintelui Tău celui fără de început, și preasfântului și bunului și de vieață făcătorului Tău *Duh*», ceea ce a răsunat la sărbătoarea cea mai mare culturală a Românilor din Ardeal ca un semn, că adevărata cultură, și în biserică e aceea, ce se dă poporului. Orice abatere dela acest popor așa de bun și de dornic de înaintare, e o mare greșală. — Isprăvesc acum ceea ce îmi zăcea pe inimă, asemenea unei pietri grele de moară, și cea din urmă vorbă se cade să se facă pentru corectori, în mâna cărora sunt puse aceste nestimate comori, ce sunt cărțile sfinte.

Faptul, că în toate părțile se fac atâtea greșeli cu edarea cărților liturgice, a dat mult de gândit oamenilor, și nu odată

s'a emis părerea, din mai multe părți, că ele trebuie luate din mâna celor ce le tipăresc astăzi și încredințate unei comisiuni de teologi și scriitori, eventual Academiei Române, cum scria Dr. Augustin Bunea¹⁾. Omul acesta a fost chemat să se pronunțe fiind și teolog și scriitor de frunte. Soluția dată de el, și de alții mai de mult, nu e realizabilă. Am ajuns să ne despărțim prea de tot cu biserica. Chestiunile dogmatice ne despart nu numai pe uniți de neuniți, ci chiar în biserica ortodoxă autocefală din România s'au făcut divergențe referitor la cărțile liturgice. Aceste cărți conțin eclatante dovezi despre primatul lui Petru, cari se găsesc și în cărțile românești vechi, în special în edițiile de Neamțu. Fiind vorba de retipărirea acestor ediții, un episcop a declarat în sesiunea sinodală, că nu le primește, dacă ele vor cuprinde și acele texte, în cari se accentuează primatul lui Petru²⁾. Tot așa stăm și cu chestiunea botezului, care, după învățătura celor ortodoxi din regat nu se poate săvârși decât prin afundare, pe când la ceilalți Români, uniți ori neuniți, e recunoscut de bun și cel prin vărsare și stropire³⁾. Uniți ori neuniți cu Roma, nici unii nu avem dreptul să scoatem ceva afară din celea moștenite dela sfinții părinți ai bisericii orientale. E datoria noastră a tuturor să nu ne depărtăm de parinți, căci numai atunci putem să avem ceva nădejde, că se va face odată unirea dorită de Isus, pentru care ne rugăm și noi cu toții, mai mult fără să ne dăm seama, dar pentru a cărei înfăptuire nimic serios nu facem. O altă piedecă a înființării unei comisiuni, care să edea cărțile pentru toți Românii, sunt sfinții cei noi introduși în unele biserici neunite. Noi uniții nu am introdus în cărțile noastre liturgice pe nici un sfânt mai nou, care să nu-și aibă slujba în cărțile vechi, până ce nu eră despărțită biserica Orientului; așa trebuiau să facă și ceilalți.

¹⁾ Mișcarea literară și religioasă din Ardeal și Țara Ungurească în 1907, publicat în Convorbiri literare din 1908 Nr. 1. p. 122 și urm.

²⁾ Vezi Ședințele Sfântului Sinod din sesiunea de toamnă a anului 1913, editura Tipografiei cărților bisericești, București 1914 p. 22 - 29; și articolul Dlui Mariu Theodorian-Carada: Sfântul Apostol Petru la sf. Sinod din București, publicat în »Cultura Creștină« anul V Nr 2 p. 46 și urm.

³⁾ Mitropolitul Varlaam spune, că e bun și cel prin »turnare«: »Așijderé și când să va prileji să nu hie scăldătoare, să naibă în ce afunda pruncul, se va face așé. Să toarne odată și să zică Crăștiatisă rab bojii imr« scl. Vezi cartea lui: Șapte taine A beséricii Tipărite cu învățătura și cu toată cheltuiala Măriei sale Ioan Vasilie Voevoda. în tipariul cel Domnesc în trăg în iaș v lto 7153 noev 8. p. 12.

Corectorii nu-și isprăvesc bine lucrul, căci ei nu au înaintea ochilor decât o singură ediție grecească, de obicei cea mai nouă, care, ca și ale noastre, are destule greșeli. Edițiunile grecești publicate de Propagandă nu păcătuiesc în contra credinței și a moralei, dar nu sunt critice, și de aceea trebuie să ținem cont și de altele. Foarte bine spune părintele canonic Auner, să ne uităm și la codici¹⁾. Conciliul nostru provincial impune consultarea edițiilor celor mai corecte²⁾. Decât să se facă atâtea schimbări, cerute de textele schimbate ale cărților grecești, ar fi cu mult mai bine, dacă s'ar face critica textului pentru câte o carte, și celelalte să se retipărească neschimbate, până le ajunge șiilor rândul.

E absolut necesar să fie admis de toată lumea principiul: schimbă cât mai puțin, și numai acolo unde nu e bine tradus și unde nu înțelege poporul. Cărțile se traduc în românește, ca să înțeleagă poporul românesc, cei mai puțini sunt între aceștia cei cărturari, iar majoritatea enormă, față de care dispar cei cu carte, o formează țărănimea. Prin urmare limba, în care trebuie să fie traduse cărțile sfinte, e limba poporului, și ca să o înțeleagă, în cărțile acestea trebuie să lipsească tot ce nu e după felul de a vorbi al poporului. De aceea bine zice Sfântul Sinod dela București: „Frazelor se va dà turnura limbei române, pe cât va iertă fidelitatea și exactitatea traducerii. Nu trebuie însă arbitrarmente a se părăsi turnura cea clasică, care adeseori transpiră în traducerea română anterioară, și care dă limbii gravitatea și maiestatea cuvântului lui Dumnezeu“³⁾. Limba noastră bisericească a luat multe lucruri din limba greacă bisericească, în special o topică, în multe părți nepotrivită cu cea românească, cu care e învățată urechea, care dorește ca cele sfinte să sune mai altfel decât celelalte lucruri. Dupăcum cerem în biserică mirosul de tămâie, — tot așa ne trebuie și în cărțile sfinte limba aceea specială și proprie traducerilor vechi. Dar dupăcum nu ne convine, când fumul de tămâie e prea mult, și ne înneacă, tot așa și topica aceasta nu poate să înnece înțelesul, de dragul ei nu avem voie să jertfim înțelesul. În special, străinismele, cari împiedecă deplina înțelegere a celor spuse, trebuie eliminate fără de nici o milă, doar pentru aceea se face traducerea, ca să se tălmăcească sfintele cărți, iar când

¹⁾ Op cit. p. 35.

²⁾ Op. cit. p. 115.

³⁾ Vezi Legea organică, ediția citată, p. 127.

traducerea nu le tălmăcește, nu le face înțelese, nu mai are nici un rost. De aceea nu se poate admite soluția dată de Sfântul Sinod referitor la străinisme, care sună astfel: „Termenii teologici și cei bisericești, stabiliți de Sinoade și de Biserică pentru exprimarea dogmelor și rânduielilor —, trebuie să fie traduși cu cea mai scrupuloasă exactitate, adoptând la nevoie chiar termeni originali grecești și investindu-i în formă română, spre a înlătură perifrazele celea de prisos“¹⁾. Acest principiu a făcut să fie introduse în edițiunile sfântului Sinod o mulțime de cuvinte străine, mai ales grecisme, absolut neînțelese. Nu poate fi bun acesta, doar noi nu facem o traducere clasică a sfințelor cărți, ci o traducere de învățătură, pe românește, ca să o înțeleagă așa de mult Românii, încât după ea să-și potrivească toată vieța. Pentru a putea face aceasta, totdeauna trebuie să avem înaintea ochilor limba românească, firea ei.

De altfel o traducere bună nu consistă în răsturnarea cuvintelor, ci în tălmăcirea înțelesului. Horațiu spunea în *Ars poetica*: „Nec verbum verbo curabis reddere fidus intepres“, să nu te silești a traduce cuvânt cu cuvânt, dacă vrei să fii traducător fidel. O vorbă românească e poate în stare să spună mai mult decât trei grecești, atunci nu e nevoie să traduci totul, și iarăș de multeori e necesar să faci o perifrază, ca să poți exprima gândirea originalului spusă într'un cuvânt compus. Trebuie să faci o traducere în acest fel, încât poporul să fie îmbogățit din ea; dacă nu vor fi îndestuliți cu exactitatea termenilor profesorii de greceie și de română, nu te sinchisi prea mult.

Nu e chemat orișicine să facă ediția cărților sfinte. Cea dintâiu condiție e ca el să ducă o vieță sfântă, „căci nu tuturor le este dat să spună tainele cuvântului lui Dumnezeu, dupăcum zice David: Iără păcătoșului a zis Dumnezeu: pentru ce tu povestești dreptățile mele (Ps. 49, 17), și nimenia nu poate numi domn pe Isus fără numai în Duhul Sfânt (I Cor. 12, 3.)“²⁾. Trebuie să aibă un dar oarecare dela Dumnezeu pentru această slujbă mare, care nu se capătă fără de o vieță sfântă. Despre sfântul Roman cântărețul se spune, că petrecea noaptea întreagă în rugăciuni, în biserica din Vlaherne, mai

¹⁾ Op. și loc. cit.

²⁾ Sf. Grigorie Nazianzenul în *Monodia* in *Basilii Magni vitam*, vezi *Opera sf. Basilii Magni*, Basileae 1540 Tom. I p. 23 și urm.

ales înainte de sărbătorile mari, făcea deci adevărate privegheri, și în urma acestora primia niște inspirațiuni, pe cari le admiră și azi toată lumea¹⁾. Apoi fiecare corector trebuie să fie priceput la muzică, pentru ca să se potrivească accentul gramatical cu tonul cântării, cum nu se potrivesc unele dela Blaj, din cărțile mai noi.

Să fim mândrii, că avem limba noastră în sfânta liturghie, căci prin aceasta se poate educa poporul și mai bine, în cele sfinte, de care lucru avem mare nevoie, căci pentru noi trebuie să fie ca un testament vorbele sfântului Augustin: „De e ceva bun în voi dela natură dăruit, nu se va putea curăți și perfecționă decât prin o adevărată evlavie, iar fără de aceasta se prăpădește“ (Si quid in te, laudabile naturaliter eminet, nonnisi vera pietate purgatur et perficitur, impietate autem perditur et punitur)²⁾. Pentru acest scop e un mijloc nespuse de folositor o limbă liturgică, pe care o numește sfântul Ieronim: „sancta simplicitas“.

Sfântă trebuie să ne fie această limbă, căci pe nici un popor de pe fața pământului, din cele cari trăesc astăzi, nu l-a învrednicit Dumnezeu să aducă sfânta jertfă în limba, în care își spune el gândurile și păsurile. Iar ca orice lucru sfânt, și această limbă trebuie tratată cu sfințenie. De aceea, toți, cari avem de a spune și numai o vorbă în această chestiune, trebuie să fim pătrunși de aceleși sentimente, ca și mitropolitul Veniamin Costache, care ne spune: „Să vă mirați de negrăita înțelepciune a atotei făpturi Ziditoriul, cum din nimica pre toate leau adus întru a fi, precum și această limbă adunată din multe altele o au suit la atâta înălțime și vrednicie, încât să binevoiască a ne învrednici săi aducem printrânsa slavoslovii, cereri și mulțemiri“³⁾.

Dr. IOAN BĂLAN.

Despre instanța a doua în cauzele matrimoniale vinculare.

Textul titlului al cincilea al instrucțiunii sf. Oficiu din 1882, care se ocupă cu materia prezentă, adecă cu instanța sau forul al doilea în cauzele matrimoniale vinculare, este următorul:

¹⁾ Vezi Acta Sanctorum Octobris Tomus I, publicate de Bolandiști Paris 1866 p. 57.

²⁾ De civitate Dei cap. 29. lib. 2. Migne Patr. Lat. Tom. XLI col. 77.

³⁾ Prefața Liturghierului dela 1818 f. 8.

„25. Făcută apelata, Episcopul sau ordinarul, care a adus sentința primă, va fi dator să trimită sentința la olaltă cu întreg procesul, și cu toate celealalte, ce se țin de cauză, la tribunalul, la care s'a făcut apelata, spre a fi judecată din nou.

26. Iară acesta (adecă tribunalul de a doua instanță) va examina cu diligență toate cele isprăvite de tribunalul prim, și va face toate acele lucruri, ce se vor părea necesare, ca să se suplinească defectele, să se limpezească lucrurile dubii, și să se coreagă greșelile. Spre scopul acesta, fiind totdeauna de față defensorul legăturii căsătoriei, constituit în curie (episcopală) ori delegat în mod special, va examina pe soții de căsătorie, va institui investigațiuni cu privire la documentele produse înaintea tribunalului prim, va ascultă din nou pe martorii, dela cari se pot scoate informațiuni nouă. Ba mai mult va putea chiar să prescrie, ca să se facă proces nou ex integro (adecă dela început până la sfârșit).

Însă întru cât lipsesc motive valide (întemeiate) de a pretinde proces nou, va fi mai consult, cu deosebire dacă împrejurările de persoane și de locuri vor fi cerut aceasta, să se folosească de procesul deja făcut, poruncind totuș să se facă cercetări nouă, pe cari le va fi judecat de necesare.

Iară dacă va fi socotit, că trebuie să se facă proces nou, va trebui să se observe metoda descrisă mai sus. În cazul însă, când ar fi și numai să se adaugă ceva acte nouă, ori va fi socotit, că trebuie investigat ceva lucru nou, totuș totdeauna defensorul căsătoriei va trebui să fie de față, ori cel puțin aceste lucruri nouă vor trebui să se comunice cu acela, ca conform oficiului său să le poată examina și să-și spună observările proprii, întru cât va fi aflat, că este de lipsă.

27. Isprăvită examinarea procesului prim, și pus capetul la cercetări nouă, judecătorul, la care s'a apelat, va fi dator să întrebe pe defensorul căsătoriei, că oare mai are ceva de observat ori de cercetat; și întru cât va fi zis, că nu are nimic mai mult, ascultați mai întâiu în forma, carea s'a spus mai sus, câțiva bărbați experți în știința dreptului, va pronunța sentința observând toate celea, ce au fost prescrise pentru tribunalul instanței prime.

28. Când ambele sentințe se vor fi adus conforme pentru validitatea căsătoriei, să știe partea, carea atacă matrimoniul, că chiar și atunci are încă tot dreptul de a apela la Scaunul Apostolic. Iară dacă prin sentința a doua, chiar ca și prin

cea dintâiu, va fi fost judecat matrimoniul de nul și fără valoare, și contra aceleia partea ori defensorul nu va fi crezut, că trebuie apelat, să rămână lucrul în puterea și voia soților de căsătorie să contragă căsătorii nouă, numai cât la careva dintre ei să nu-i fie oprit lucrul acela pentru vreun impediment ori pentru vreo cauză legitimă. Totuș puterea după a doua sentință conformă, ca mai sus, să se înțeleagă, că este dată soților de căsătorie, salvo totdeauna și rămânând firm dreptul sau privilegiul cauzelor matrimoniale, cari, trecând orice durată de timp, nicicând nu trec în lucru judecat; fără dacă se descopere un lucru nou, care n'a fost adus înainte ori a fost ignorat, se pot reasumă și se pot aduce din nou sub discuțiune judecătorească. Iară dacă în contra sentinței a doua de nulitate va fi apelat ori una dintre cele două părți (adecă unul dintre soții de căsătorie), ori defensorul căsătoriei să nu socotească că se poate împacă cu ea (cu sentința) în conștiință, pentrucă lui i-se pare ori manifeste injustă, ori invalidă din alt motiv, deferind tot lucrul la S. Scaun, întraceea să rămână firmă pentru ambii soți de căsătorie opreliștea de a trece la alte căsătorii“.

*

La singuraticii paragrafi ai acestui Titlu fac observările ce urmează:

La §. 25.

1. În text este vorbă de Episcop sau de ordinarius loci, adecă de acela, care guvernează dieceza cu putere ordinară de jurisdicțiune, cum ar fi de ex. vicarul capitular în timp de sedisvacanță. Despre aceștia se zice, că sunt datori să trimită sentința și celelalte acte la forul imediat superior. Datorința aceasta există și atunci, când judecătorul, dela sentința căruia apelăm, este judecător delegat.

2. Apelata deci scoate cauza de sub jurisdicțiunea judecătorului, care a adus sentința, și face să treacă sub jurisdicțiunea aceluia, la care s'a apelat.

3. Judecătorul, dela sentința căruia s'a apelat, este dator să trimită nu numai sentința, fără tot corpul actelor procesuali, adecă toate actele, ce au premers aducerii sentinței, cum ar fi de ex. protocolul despre culegerea probelor, acuza contra căsătoriei, ante-actele forului, dela sentința căruia s'a apelat.

La §. 26.

1. Verbalitatea în procese nu se poate prețui în de ajuns. — Este știut, că graiul este un instrument neasemănat mai perfect, decât scrisul, de a ne exprimă cugetele și sentimentele. Este știut de altă parte, că baza întregului proces matrimonial vincular este formată de modul acela, în care realitatea este fotografiată pe hârtie în actele, ce se pregătesc la forul prim, cu deosebire în actul numit: protocol de investigațiune probătoare. Luarea acestui act, cum trebuie, atârnă dela aptitudinea personală a celor, cari îl ieau, dela gradul de cunoștințe iuridice, dela experiența pe terenul iuridic, dela cunoștința de oameni, și dela interesul, ce-l au față de cauză, cei cari lucră în ea. Cred, că nu mă înșel, când afirm, că de toate acestea trebuie să dispună în măsură mai bună o curie episcopoească, decât un for delegat protopopesec: și totuș așa de puțin se practisează verbalitatea la forurile episcopoești, adecă contactul imediat cu litiganți, martori, și cu alții, deși §. 26 al instrucțiunii de față îl prescrie expres.

2. Sunt uneori motive, când forul al II-lea trebuie să dispună, ca să se facă proces nou, și anume, când sunt defecte esențiale. În cazul acesta absolute nimic nu este iertat să se nimească din actele vechi. Inșă forul II. trebuie să fie cu foarte mare băgare de seamă, când dispune facerea procesului nou, pentrucă lucrul acesta umblă cu foarte mari greutateți.

3. Alin. 3 al §. 26 admite aceea, ca în vreun caz special să fie de ajuns comunicarea cutărui act cu defensorul căsătoriei fără a fi fost defensorul de față; dreptul special al provinciei noastre metropolitane nu admite escepțiunea aceasta.

La §. 27, fiind acest paragraf perfect plan, nu facem nici o observare.

La §. 28.

1. Chiar și în cazul, că atât forul prim, cât și forul al doilea, au adus sentință pentru validitatea căsătoriei, cel care acuză căsătoria, este perfect în drept să apeleze la Scaunul apostolic.

2. În cazul, când forul prim și al doilea declară matrimoniul de invalid, și nu apelează vreun litigant, ori defensorul căsătoriei, soții de căsătorie sunt liberi să pășească la altă căsătorie. — Libertatea soților de a păși la altă căsătorie așa se înțelege, că cauzele matrimoniale vinculare nici când *nu trec in rem iudicatam*, adecă ori când se pot reasumă, și sen-

tințele prime nu stau, și soțul, care a pășit la altă căsătorie, trebuie să o părăsească și să se întoarcă la soțul prim, cu care i-se demustă de validă căsătoria prin reasumarea procesului.

3. În cazul, când forul prim și al doilea au declarat matrimoniul de invalid, și contra sentinței forului al doilea apelează vreunul dintre litiganți, ori defensorul căsătoriei, soții sunt opriți dela încheierea căsătoriei.

Dr. IOAN SÂMPĂLEANU.

Câteva note pe marginea unei cărți de valoare *).

Intre clericii, cari în vara anului 1913 însoțeau pe noul arhiepiscop al Gherlei, Dr. Vasile Hossu, în „vizitația canonică“, ce acum, după 53 de ani, a doua oară se făcea în părțile maramurășene, a fost și profesorul seminarului gherlan *Dr. Vasile Moldovan* († în 27 Februarie 1915). Preot înflăcărat de iubirea bisericii sale și român de inimă, prof. Moldovan, un bun cunoscător al stărilor românești din Maramurăș, care, fiind tânăr, mai avea și darul de-a putea fi stăpânit, într'o măsură mai mare decât altul din generația mai bătrâna, de curentul înviorător ce în timpul din urmă tot mai mult străbate vieța bisericii noastre, — a fost poate cel mai chiebat pentru a lua asupra-și sarcina de a fixa pe seama posterității impresiunile, ce cu astfel de prilejuri se pot câștiga mai bogate ca oricând altădată.

Maramurășul pentru noi este o problemă, și din punct de vedere bisericesc, și din punct de vedere național. Bisericește, Românii maramurășeni, cu foarte mici excepții, sunt uniți și aparțin vlădiciei de Gherla. Cele 49 de parohii, câte avem în cele 52 de comune românești, cari laolaltă formează așa numitul „Vicariat al Maramurășului“, fiind și de altfel oarecum izolate, prin granițe firești, de trupul eparhiei gherlane, au fost până bine de curând, și în parte mai sunt și astăzi, un fel biserică în biserică. Chestiunea, atinsă mai de multeori în presa noastră bisericească, e destul de bine cunoscută. Se știe anume, că parohiile din acele părți, între

*) Dr. Vasile Moldovan, *Vizitație canonică în Maramurăș* (27 Iunie — 24 Iulie 1913). Gherla 1915, 244 p. Prețul 2 cor.

cari abia de sunt câteva cu numărul sufletelor mai jos decât o mie, sunt în general mult mai bune ca cele din Ardeal și de aceea schimbul de preoți între părțile ungurene sau ardeleno-deoparte, și maramurășene de alta, întimpină mari greutateți. Clericii din Maramurăș, nefiind eventual vacanțe în părțile lor, mai bucurosi făceau ani de-a rândul slujba de capelan pe lângă părinți sau socrii ori chiar și pe aceea de dascăl, decât să meargă preoți afară de patria lor. Iar de altă parte, clericii ce nu erau din partea locului, nu erau bine văzuți, ori chiar boicotați, așa că abia de câțeva vreme și numai două parohii (Săcel și Dragomirești) se pot încă mândri cu preoți ardeleni. Lucrurile au mers până acolo, încât chiar și în seminarul din Gherla, între clerici, se resimțeau binișor valorile acestei mișcări, care sub multe respecte are toate însușirile unei lupte pentru pâine, pentru mai multă pâine.

Ingrădită astfel prin o mulțime de considerante particulare, cărora se mai adăugea — ca cel mai puternic titlu, la aparență canonic, al separațiunii —, un anumit fond propriu de pensiuine, care nu știm dacă mai dăinuește în vechea sa formă, *biserica* noastră din Maramurăș a fost, se poate zice, aproape ferită de adierea curentului sănătos, care se înstăpânește pe încetul, dar cu tot mai multă putere în celelalte părți ale bisericii noastre. Deoparte se mai resimte în Maramurăș atmosfera ortodoxă a spiritului religios în care au trăit și lucrat vlădicii români de prin mănăstirile din Maramurăș, iar de altă parte, sub influința bisericii apusene, s'au introdus mai multe lucruri și obiceiuri străine de ritul nostru oriental. Cele mai multe biserici din Maramurăș au și acum, aproape exclusiv, sau în bună parte, cărți liturgice tipărite de biserica ortodoxă (mai cu seamă sunt dese tipăriturile dela Rădăuți, Buzău și Râmnic), cari dacă nu s'au înlocuit până acum cu edițiile de după 1870 ale Blaajului nostru, a fost poate un bine din punct de vedere al limbii, dar în sine totuș un rău, care azi, când edițiile noastre mai noue au îmbrăcat de nou haina curată a frumoasei noastre limbi bisericești, va trebui neapărat eliminat. Prin noile cărți liturgice ale Blaajului și prin un spirit religios potrivit acelorora se vor șterge și ultimele rămășițe ale ortodoxiei, întărindu-se tot mai mult conștiința apartinerii la biserica romană, dar în aceeaș vreme, ele vor fi și un puternic și continuu îndemn, pentru păzirea cât mai curată a frumosului nostru rit oriental.

Mai mult încă decât vieța bisericească, suferă în urma izolării amintite, *vieța românească* din Maramurăș. Departe de centrele noastre culturale din această țară, și mai cu seamă lipsită de interesul unei mai vii preocupări de curentele naționale, politice și culturale, cari stăpânesc aceste centre și pe cei ce caută o legătură mai strânsă cu ele, preoțimea și inteligența noastră din țara lui Dragoș-vodă a rămas cam străină și este destul de indiferentă față de aspirațiunile noastre naționale. Făcând politica guvernelor de oricând, au căutat mai bucurosi legăturile și prieteniile cercurilor politice, culturale și economice maghiare, amorfând în parte și sentimentele românești ale țăranilor noștri nobili de acolo. Cât se poate mai fidel se ilustrează aceste stări bolnave prin motivarea decisului din 11 Ianuarie 1913, prin care căpitanul de poliție din Sighet nu ia la cunoștință prima adunare de constituire a despărțământului plănuir al Astrei. Se spune acolo, că nu îngăduie ținerea adunării, fiindcă în Ungaria singur lățirea culturii maghiare este de dorit, iar adunarea plănuiră are de scop mărturisit lățirea culturii române, care împiedecă întărirea ideii naționale maghiare. Ceeace se invoacă însă ca un motiv special este împrejurarea, că „în Maramurăș, deși stă din mai multe naționalități, până acum dismembrarea politică a naționalităților nu s'a putut observă“.

Starea *școlii* noastre profesionale din Maramurăș, la rândul ei, confirmă, poate mai lămurit ca orice, cele afirmate mai sus referitor la vieța bisericească și națională de acolo. Ca o instituție cu caracter și religios și național, ea poate servi ca un foarte exact termometru bilateral, aranjat pentru maxim și minim, în ce privește aprecierea obiectivă a puterii de viață și de energie ce există și se manifesta pe ambe terenele. Și apoi faptul e, că școlii noastre profesionale în Maramurăș nu i-se dă atențiunea ce i-se cuvine, nici din punctul de vedere religios, nici — asta încă mai puțin — din punctul de vedere național. Altfel nu ar fi școlile noastre de acolo așa cum sunt, nu s'ar mai face catehezele pe multe locuri în limba maghiară, și mai ales nu am mai aveă preoți de ai noștri directori la școlile de stat.

Asupra acestor stări bolnave din Maramurăș, a căror sanare trebuie să ne preocupe pe toți în cea mai mare măsură, aruncă o vie lumină cartea regretatului prof. Dr. Moldovan. În cadrele istorice fixate de alții, pe cari le învie adese cu

destul simț istoric, Moldovan ne descrie cu multă măiestrie, care pe alocurea se ridică la înălțime artistică, 38 de parohii și filii, câte au putut să fie cercetate în decursul acestei călătorii oficioase, adevărată cale de triumf, a iubitului său Arhiereu. Descrierea păr. Moldovan poate fi socotită ca un frumos raport al acestei călătorii făcut întreg neamului românesc. Ea are o parte oficioasă, de netăgăduită valoare și care este o reală contribuție la istoria de mâine a Maramurășului românesc. Din punctul de vedere al renașterii și purificării vieții religioase și naționale de acolo, lucru început deja și care progresează frumos, socotim însă cu mult mai de preț partea ei neoficioasă, care cuprinde impresiile personale ale autorului. Avem chiar credința, că această parte a muncii sale l-a îndemnat pe d. Moldovan să publice raportul său în formă de carte. Intrânsa ochiul ager al unui dibaciu observator care are simț pentru lumină și întunec, și inima caldă al unui adevărat doctor, care nu numai observă răul, ci vrea să-l și delătore, ne-a fixat o icoană foarte reală a stărilor noastre din Maramurăș. Dacă partea oficioasă a cărții sale putem zice că ne prezintă trupul, în care pulsează vieața românească din M., ceastălaltă ne reoglindește însași vieața. Incepând dela însuflețirea fără seamăn cu care credincioșii noștri țărani de acolo primeau pe părintele (tătucul) lor vlădica, până la respectul aproape de iobag pe care aceștia îl arătau față de oamenii oficialității statului, dela manifestațiile cele mai sgomotoase ale unora până la cele mai tainice șoapte ale atâtor suflete legate în cătușile de fier ale mediului îmbolnăvit, toate sunt prinse în tabloul ce ni-se îmbie. Bogăția satelor și a boierilor lor, cari totuș nu îndrăsnesc să strige un „să trăiască“, bisericile umilite de lemn și mândrele curii parohiale și nobilitare, în cari răsună așa de puțin frumoasa noastră limbă, ascunsele noastre școli confesionale și trainicele școli de stat, cari totuș lăsă un număr înspăimântător de analfabeți, în sfârșit portul ce acopere trupuri și rugăciunea care desvălue sufletul, toate sunt puse alătura în cel mai frumos ansamblu în această icoană.

Așa este cartea păr. Moldovan. O foarte bună carte de orientare asupra stărilor noastre din Maramurăș pe seama acelora cari nu le cunosc, și un puternic îndemn public de îndreptare și sanare a lor, adresat acelora cari le cunosc, poate mai bine chiar, decât autorul, fiindcă înșiși le-au provocat și

le susțin — și cari singuri pot să le îndrepte. Și unii și alții fac foarte bine cumpărând această carte, scrisă nu pentru ca să supere pe unul sau pe altul, ci pentru ca să folosească tuturor.

Se vinde cu 2 coroane

Dr. ALEXANDRU RUSU.

Insemnări.

Cei de acasă și consumația alcoolului. După informațiunile, ce le avem, este un frumos număr de comune de ale noastre, în cari cei rămași acasă după cei mobilizați, cu purtarea și cu hărnicia lor, sunt vrednici soți ai acelor, cari pe câmpul de luptă câștigă cei mai frumoși lauri de cinste și vitejie militară. Conștii de însemnătatea zilelor mari, ce ne e dat să le trăim, bătrânii, femeile și pruncii își adună toate puterile și le pun în slujba adevărată a binelui obștesc și personal. Lucrează în tăcere și cu îndoit zel, cultivând între lacrimi toate câmpiile, ce le cultivau altă dată cu iubiții lor din tabere. Se roagă cu încredere în Provedința divină, care va aduce bucurie, risipind pe cei mândrii cu cugetul inimii lor și ridicând pe cei smeriți, aducând dreptate și echitate pe pământ. Încunjură luxul și petrecerile sgomotoase. Cruță. Observă un laudabil cumpăt în beuturile spirituoase.

Cum însă nu-i pădure fără uscături, așa avem și comune, al căror tablou e destul de trist, mai ales sub respectul consumației beuturilor alcoolice, trecând acestea în cvant mai mare chiar ca înainte de războiu. Cei de acasă beau de supărare înainte și la plecarea în oaste a iubiților lor. Beau după aceea de năcaz. Beau, dacă cel mobilizat sosește acasă ca reconvalescent ori pentru lucrul câmpului. Beau în jelea, ce-i cuprinde pe urma vestii triste, că unul dintre ai lor a căzut pe câmpul de luptă, ori în un spital din depărtare. Beau, deși ne pândește din apropiere cea mai neagră miserie și deși prețul spiritului s'a urcat, dela erumperea războiului, cu peste 60%. Cunosc un ținut, a cărui locuitori și acum ca și înainte de izbucnirea catastrofei nemaipomenite își procură alcoolul din unul și acelaș isvor, din acelaș deposit, în care, în o lună din primăvara aceasta, consumația de alcool a fost cu 309 litre

(peste atâtea zeci de mii) decât în aceeaș lună din anul trecut, când nu erà potopul, când populația în comune erà mai număroasă cel puțin cu 13% bărbați, despre cari se susține, că ar bea mai mult ca femeile și pruncii și când erau mai multe nunți și petreceri, iar litrul de alcool (spirt) erà mai ieftin chiar cu 1 cor.

Cauza principală a acestei stări dureroase e lipsa învățăturilor și îndemnurilor părintești, de cari poporul zilnic are trebuință mai cu seamă în vreme așa întunecoasă, cum e și acum, când ușor își pierde ecvilibrul atât în bucurie cât și în supărare, căzându-i din mână busola încrederii și a credinței vii. La aceasta se mai adauge 1. abuzul, ce-l comit unele familii cu ajutorul primit dela stat pentru cei duși în oaste, cheltuind banii pe lux și pe beuturi și 2. ținerea cârciumelor deschise în Dumineci și sărbători și în orele de sara.

În Aprilie am cetit o notiță de ziar privitoare la ordinul, ce l-a dat ministrul de interne francez prefectilor, pentru ca să împiedece abuzul, ce se face din partea unor femei, cari aruncă pe beuturi spirituoase o însemnată parte din suma ajutorului, ce li-l întinde statul pentru soții lor duși în războiu. Ministrul a îndreptățit prefectii, să lipsească de ajutor pe femeile, cari nu vor vrea să înțeleagă nici acum marea valoare a sobrietății și a cumpătului. De curând am cetit despre hotărîrea, ce a adus-o administrația civilă și preoții din cercul pretorial al Ciachigârbăului pentru închiderea cârciumelor în Dumineci. Iată căi, arătate de dușman și de al tău, pe cari e datorința noastră, să apucăm cu toții. Cei ce stau în fruntea acțiunii de ajutorare și sunt în comitetele pentru cultivarea pământului, dacă o femeie prădează ajutorul de stat pe lux și beuturi și după creștinești sfaturi nu se îndreaptă, să lucreze, ca aceea să nu mai primească nimic și să stăruie din toate puterile, să se închidă cârciumele în Dumineci, sărbători și în orele de sara, că-i rușine și păcat, ca atunci, când cei mai buni ai noștri sufer atâtea năcazuri în câmpul de luptă, cei de-acasă să se îmbete și să cânte prin cârciume. Deosebit noi preoții să învățăm, să sfătuim și să îndemnăm poporul neîntrerupt și în toate locurile la cumpăt, cruțare și muncă sâr-guincioasă.

Senior.

CRONICĂ.

Chestia romană și războiul cu Italia. În Nr. 14 al revistei noastre arătam cum poziția Sfântului Scaun față cu Quirinalul are să devină foarte dificilă în cazul unui războiu italian cu vreun stat ce are reprezentant diplomatic pe lângă Vatican; deoarece Italia nu ar fi avut să respecte articolul 11 al legii de garanță, care concede ambasadorilor trimiși pe lângă Sfântul Scaun toate drepturile admise de dreptul internațional și eventual — ziceam — Italia ar violă propriile sale legi în favorul intereselor sale. Astăzi prevederile noastre s'au verificat. Ambasadorii Austro-Ungariei, Germaniei și Bavariei pe lângă Papa, au fost necesitați să părăsească Roma și să se stabilească la Lugano (Elveția).

Benedict al XV-lea sigur va avea să protesteze împotriva acestor usurpări, nu ne putem însă face mari iluzii referitor la succesul acestui protest, mai ales acum, când pare că nici un fel de drept nu mai e recunoscut din partea celor cari se bucură de drepturile celui mai tare.

În conferența de pace la sfârșitul războiului fără îndoială va avea cuvânt și Benedict al XV-lea, considerat de lumea întreagă ca cel mai autoritativ și harnic propovăduitor al păcii între neamurile învrăjbite. Se va pune oare atunci capet chestiei romane printr'o soluție admisă și de Quirinal și de Vatican, soluție de fapt dorită de mult din ambele părți, ori doară se va lăsa încă să sângereze această rană pururea deschisă a Italiei? Nu știm. Probabil însă, că se va găsi formula căutată de o jumătate de veac încoace și atunci spiritele supuse bisericii, cari sufer pentru umilirea ei, vor avea un motiv mai mult să se bucure de fericirea păcii. (ic.)

*

Misiunile sfinte populare. Dela eruperea războiului, reuniunea de misiuni sfinte populare din arhidieceză s'a oprit în calea, pe care s'a nizuț să povățuiască sufletele spre culmile virtuților. În toamna trecută reuniunea nu și-a ținut adunarea generală ordinară. În decursul războiului n'a aranjat nici o serbare sufletească în cadrele largi, în cari s'a obișnuit a lucra în anii din urmă, trimițând preoți, cari cu toată puterea și dragostea să sbiciuie, să mângăie, să lege și să curățească sufletul mulțimii, căreia grăiau. Comitetul reuniunii a fost re-

cercat și în timpul acesta, să țină misiuni populare, dar toate cererile au fost rezolvite negativ pentru starea de războiu, care de altcum e cea mai mare misiune, în care pread dreptul și preabunul Dumnezeu între fulgere și tunete grăește lumii îngrozite, ca oarecând Evreilor de pe muntele Sina. Acum e ușor fiecărui preot, să deschidă ochii poporului pentru a vedea mâna Domnului și a-i destupă urechile pentru a auzi pe Dumnezeu, care ne spune în limbile de foc ale războiului despre legea Lui desconsiderată. Când un preot ar crede, că zelul lui nu-i suficient nici acum pentru sanarea unui morb, ce grasează în parohia sa, poate să invite pe un prietin-preot, ca să-i stee în ajutor în vreo Duminecă cu predici și ascultarea mărturisirilor.

După războiu va trebui să se desvoalte o muncă uriașă pentru a aruncă sămânța cuvântului divin în inimile pregătite de acest flagel, care va demustră evident, între neamuri, cuvintele sf. Scripturi: „Pentru că nu ai slujit Domnului Dumnezeului tău cu bucurie și cu inimă bună... vei sluji vrășmașilor tăi... în foame și în sete, și în goliciune, și în lipsă de toate, și va pune jug de fier pe grumazul tău, până ce te va pierde de tot“. (A Doua Lege 28, 47—48). (șr.)

*

O veche rugăciune pentru pace. În timpul războiului de 30 de ani (1618—1648), când lumea apusană eră turburată de aceleași calamități, pe cari le îndurăm acum, mai mulți episcopi francezi prin cerculare diecezane au rânduit în bisericile lor următoarea minunată rugăciune de pace:

„Bucurate preamărită împărăteasa păcii, preasfântă Mamă alui Dumnezeu; fă, ca pentru preasfințită Inima Fiului tău Isus stăpânul păcii, să se liniștească mânia lui și să domnească peste noi în pace. Adu-ți aminte o preamioștivă Fecioară Maria, că nu s'a auzit din veac să fi cerut cineva ajutorul tău și să fi fost părăsit. Însuflețit de încrederea aceasta vin la tine. Nu disprețu! cuvintele mele, Mama Cuvântului, ci auzi-mă cu bunăvoință și ascultă-mă, o mioștivă, o dulce Fecioară Maria“.

În 11 Decemvrie 1846 când se iviau dejă preludiile revoluției din 1848, Piu al IX-lea a conces o indulgință de 300 zile pentru recitarea rugăciunii acesteia. Astăzi ea este tot atât de actuală cași în veacul al 17-lea și al 19-lea. (ic.)

*

Un profesor seminarial ucis pentru că a cutezat să asculte mărturisiri În Mexico continuă prigonirea bisericii. Știrile, ce ne sosesc din acest colțișor de lume, cad drează minunat cu tabloul fioros al războiului mondial. Deosebirea este, că aici se vânează după carne de om, pentru că s'au încâlțit itele diplomatice, acolo, pentru că oamenii nu mai voesc să știe de drepturile lui Dumnezeu.

Preotul *David Galvan*, profesor la seminarul din Guadalajara este una dintre proaspetele victime ale revoluțiunii mexicane. Eră tânăr și eră hirotonit abia de cinci ani.

În 30 Ianuarie c. vagabunzii lui *Carranza* intrând în Guadalajara au trecut prin ascuțișul sabiei pe cei mai mulți partizani ai partidului contrar *Villa*. Sute de oameni se sbăteau între chinurile morții pe stradele orașului. Profesorul Galvan s'a coborât între ei, cercând să mângâie ultimele clipe ale acestor nenorociți. Ingenunchiat lângă trupurile lor le șoptea la ureche cuvinte de iertare, vorbe sosite din altă lume, vorbe de pace și de deslegare de păcate. Îndrăsneala lui a fost însă prea mare. Ucigașii voiau să ucidă și sufletele jertfelor, după ce le-au stâns vieța din trupuri. Îl prind, îl leagă și îl osândesc îndată la moarte prin glonț, sub motivul, că spovedania în Mexico este oprită sub pedeapsă de moarte.

În fața ostașilor, cari așteptau signalul de foc, preotul stătea liniștit, fericit par'că, știindu-și inima împăcată cu Dumnezeu. Rostește apoi câteva cuvinte înduioșitoare către călăii săi, le spune, că îi iartă și că voește să moară împăcat și cu ei. Iși dăruiește orologiul și banii soldaților, cari aveau să descarce arma asupra lui și surizând fericit moare moarte de martir.

A fost un singur ostaș alui Carranza, care n'a cutezat să tragă asupra acestui ostaș alui Hristos. Ceialalți au implinit porunca și lui David Galvan i-au deschis porțile cerului, iar „pe cămașa lui au aruncat sorți“.

Așa știi să moară pentru credință, cei cari au zugrăvită în inima lor icoana lui Dumnezeu. (ic.)

*

Cinematograful ca întreprindere publică în Norvegia. Cinematograful s'a dovedit un mijloc însemnat pentru câștigarea și înmulțirea cunoștințelor. E o cale mult recomandată și ușoară a învățământului, calea intuițiunii indirecte, care procură publicului plăcere și folos, iar întreprinzătorilor

bogate izvoare de venit. Împrejurările acestea au contribuit la popularizarea repede a acestei invențiuni. Mijlocul acesta însă în mâna unor întreprinzători fără suflet ușor poate fi în detrimentul moralității și chiar și a culturii intelectuale, iritând fantazia și dându-i direcțiune greșită prin arătarea de icoane obscene și îngrozitoare. De aici atacurile temeinice împotriva cinematografului ca propagator de imoralitate, și pretenziunile juste mai ales ale preoților, părinților și pedagogilor, ca nu privaților să se dea concesiune pentru aranjarea de reprezentațiuni cinematografice, ci persoanelor morale: comunelor politice și societăților culturale, cari nu privesc atât venitul material, ci înainte de toate valoarea pedagogică și influința morală a cinematografului.

În privința aceasta Norvegia deja a trecut pe terenul faptelor. Parlamentul norvegian a votat în anul acesta o lege, după care, cu finea anului 1916, înceată toate concesiunile date privaților pentru reprezentațiuni cinematografice, trecând atunci în întreprinderea orașelor, cari vor conduce afacerea în folosul cultural al poporului. — Să nădăjduim, că pilda Norvegiei va fi urmată de toate statele. (șr.)

Cărți și reviste.

S'a spus de cătră cei mai celebrii economiști, că în organismul mare al vieții economice naționale cel dintâiu loc îl ocupă economia rurală, deoparte pentru că cu aceasta se ocupă cei mai mulți oameni, de altă parte pentru însemnătatea și marea valoare a produselor de pe urma acestei deprinderi, cari sunt chemate să satisfacă cele mai ponderoase trebuințe fizice ale omului. Adevărul acesta nici când nu s'a confirmat în viață, în măsură așa însemnată, ca în timpul acesta de cea mai mare încordare politică. Dela produsele pământului, după Dumnezeu, toți așteaptă nu numai hrană, ci în legătură cu aceasta, și învingerea finală, iară în câmpul de luptă de cei mai buni ostași s'au dovedit cultivătorii de pământ și de animale, ducând aceia cu sine virtuțile, ce și le-au câștigat la plug, la coasă, la sapă, la secere și după animalele domestice, cari virtuți sunt și cele mai frumoase virtuți ale luptătorilor, ca: ascultarea, paciința în fața sorții capricioase, încrederea în viitor, alipirea de familie și proprietate, dorul după libertate, religiozitatea și rezistența în vreme de frig, de ploaie și de lipsuri.

Marea însemnătate socială și politică a economiei rurale a fost recunoscută în toate timpurile și în toate locurile. Cicero zicea: »Nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine, nihil libero dignius agricultura«, prin care se face silă pământului, animalelor și plantelor să dea cât mai multe și mai bune roade necesare și de folos omului.

În materia aceasta, care la poporul român, fără o clasă mijlocie bine încheată și fără o pătură mai groasă superioară de inteligenți, cuprinde în sine cele mai însemnate interese naționale, a scris un studiu prețios profesorul dela institutul pedagogic din Blaj, *Nicolae Pop*. Titlul cărții e: »*Economia rurală și grădinăritul. Economia națională*, pentru seminarele teologice, instituturile pedagogice și pentru particulari. Opul e lucrat pe baza planului de învățământ. Se estinde pe 479 pag., are mai multe ilustrațiuni și se vinde pentru 5 coroane.

Vieața economică s'a dezvoltat de tot încet pentru conservatismul, ce e o notă esențială a agriculturii (în Campagna romană se întrebuițează și acum acelaș plug, ca în timpul lui Numa (Italia, II. p. 147), la Dr. Földes B., *Társadalmi gazdagságtan*, t. II. p. 15) și pentru miclele și neînsemnatele pretenziuni ale oamenilor, cari s'au înmulțit treptat în decursul timpului, silind pe om, să caute nouă și nouă isvoare de traiu prin dezvoltarea organismului economic dela cele mai simple forme ale lui până la formele fazei de azi, pe care ne-o prezintă Păr. Nicolae Pop, arătându-ne cu deplină competență căile și mijloacele cele mai bune pentru cultivarea pământului, a plantelor și a animalelor.

Lucrarea, de care ne ocupăm, are două părți. Partea I (p. 7—434) tratează despre economia rurală și grădinărit, iar a II-a (p. 435—479) ne împărtășește cunoștințe scurte din economia națională, arătându-se clar, cum se produc și câștigă bunurile, cum se prelucră și cum trec prin comerț din mâna producătorului în mâna consumatorului. Partea I e împărțită în două capete. Capul I are patru secțiuni: despre cultivarea pământului, a plantelor, a fânătelor și pășunilor și despre creșterea și ținerea animalelor economice. Capul II are trei secțiuni: despre grădinărit, vierit și silvicultură. — Toată cartea nu e altceva decât apoteoza celor mai de căpetenie factori ai bunăstării: a științei, a muncii și a cruțării.

Credem, că s'ar fi adaus mult la valoarea cărții, dacă autorul se ocupă, cel puțin în note, și cu dispozițiunile art. de lege XII, din 1894 despre economia și poliția de câmp.

Greșelile neînsemnate de limbă și cuprins, de cari nici cartea aceasta n'a putut fi scutită și pe cari — cum credem — mai bine le observă acum însuș autorul, nu le mai relevăm. Dorim numai, ca lucrarea aceasta să ajungă în cât mai multe mâni și să contribuie în măsură cât mai mare la înmulțirea cunoștințelor economice, la sporirea muncii raționale și la întărirea

spiritului de cruțare a poporului nostru agricultor, fiindcă și acum are valoare ceea ce spune Quesnay pe timpul regelui Ludovic al XV-lea: »Țăran sărac, țară săracă; țară săracă, rege-sărac«, — la noi: »Țăran sărac, neam sărac și desconsiderat«. (sr).

TELEFON.

P. T. Abonați. Cu numărul acesta revista noastră, — care apare, cu excepția lunilor Iulie și August, la 10 și 25 n. a fiecărei luni, adică în 20 numeri — *încheie al nouălea semestru al existenței sale.*

În celea nouă semestre, credincioși țintei, ce se cuprinde în însuș numele revistei, am stăruit din toate puterile a spori capitalul intelectual al preoților și a ajuta pe aceștia la susținerea pe o treaptă cât mai înaltă a voinței statornice și consecvente în împlinirea greii și sfinte misiuni. Drumul acesta îl vom bate și în viitor, muncind spre mărirea lui Dumnezeu și spre binele poporului nostru.

Pe frații preoți, mai ales, i-am rugat, să ne sprijinească, cetind revista și achitând regulat prețul abonamentului.

În ce privește achitarea plății revistei, avem o dureroasă experiență. *Mulți din motive de comoditate, ori din uitare întârzie cu achitarea restanțelor de abonament, deși am îndrăznit a le aminti mai de multeori obligamentul acesta și a le arăta cât ne dătoresc.*

În preajma semestrului al zecelea mulțumim călduros tuturor sprijinitorilor noștri și rugăm pe P. T. restanțieri, să-și achite datoria. Fără achitarea abonamentelor, cari ne sunt singurele izvoare pentru acoperirea cheltuielilor, revista nu va putea trăi și progresa.

Revista Teologică. Sibiu. Vă rugăm cu tot respectul să împărtășiți »ortodoxului« autor al articolului »Două mentalități« din nrul ultim 1-2 (Februarie) al Dvoastră, că greșește foarte mult când, pe temeiul schimbului de păreri ce am avut în timpul din urmă cu domnia dela »Gazeta Trans.« (chiar admitând că aceștia ar fi găsit de Strohmann un veritabil preot unit), crede, că în biserica noastră ar putea fi vorbă despre două mentalități: »una, ultramontană și ai cărei reprezentanți... primesc pe deantregul programul papismului« și cealaltă, pentru care papa, »e un factor care stă de parte de nevoile arzătoare ale vieții reale«. Nu domnilor, biserica noastră, și îndeosebi preoțimea acestei biserici, nu este și nu poate să fie divizată în punctul acesta, unde — stând sub impresiunea faimosului »procanon« — mai mult ar dori-o poate o seamă de binevoitori ai noștri. Pot fi între noi deosebiri în ce privește modul, cum este de a se lucra pentru realizarea sublimei misiuni, ce-o are biserica lui Hristos în mijlocul poporului nostru, în ce privește mijloacele, cari duc la aceeași țintă, cu toții primim însă programul »papismului«, care luat în sensul bun al cuvântului acoperă însuș programul bisericii, fără ca totuși, unii »să facem funcțiunea teologului iezuit de odinioară« iar alții să ne simțim »mai aproape de DV., ceilalți frați mai numeroși ai noștri«. A mai insista însă asupra acestui lucru, după răspunsul ce am dat în »Gazeta Transilvaniei«, ni-se pare cu totul de prisos. Cine n'a putut sau n'a voit să ne înțeleagă pe urma acelui articol, nu va putea, sau mai curând nu va vrea să ne înțeleagă, măcar să-i oferim volume întregi referitor la această materie. Ar însemna să aruncăm mazere pe părete, și pentru asta n'avem nici voie, nici timp.

V. Ormenișul de C. Plata abonamentului Sf. V. e achitată până la finea semestrului prim a. c.

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.
Proprietar-editor: Membrii redacției.